

TÜRKÇE A DERSİ

BİTİRME TEZİ

Dönüşen İnsan

Sözcük Sayısı:3990

Araştırma Sorusu: Ömer F. Oyal'ın “Gemide Yer Yok” adlı romanında değişen toplumsal düzenin odak figürün dönüşümü üzerindeki etkisi nasıl ele alınmıştır?

İçindekiler

1. Giriş	3
2. Değişen Toplumsal Düzenin Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi	5
2.a. Savaşın Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi	5
2.a.1. Sığınmacıların Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi	10
2.a.2. Salgın Hastalığın Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi	17
3. Sonuç	19
4. Kaynakça	21

1. Giris

İnsan var olduğundan bu yana çeşitli şartlar altında hayatına devam edebilmiş ve günümüze dek varlığını sürdürebilmiş bir türdür. İnsan, bilimsel açıdan diğer canlılara nazaran savunmasız bir bedene sahip olsa da onlardan üstün olan zekâsı karşılaşılabileceği sayısız zorluğu akıl yoluyla atlatabilmesini sağlamış ve dolayısıyla yüzyıllar boyunca hayatını sürdürebileceği biçimde evrilmiştir. Bu evrilme zihinsel, bedensel ve kabiliyet gelişimi bakımından detaylandırılabilir. Çünkü insan, değişime, gelişime açık bir canlıdır ve çevresindeki şartlar doğrultusunda şekillenebilir. Ömer F. Oyal'ın "Gemide Yer Yok" adlı romanında da değişen toplumsal düzenle birlikte insanın bulunduğu ortama alışma süreci ve bu esnada yaşadığı dönüşümler odak figür üzerinden yansıtılmıştır.

Yapıtın başından itibaren olağanüstü bir hal içerisinde bulunan figürün, eski yaşantısına ve bu dönüşümden önceki kişiliğine yalnızca geriye dönüş teknikleri yardımıyla ulaşılabilmektedir. Roman boyunca odak figürün çevresine ve değişimlere karşı eylemsizliği söz konusu olsa da bir iç dönüşüm içerisindedir. Bu dönüşüm de iç monologlar ve bilinç akışı yollarıyla aktarılmıştır. Kullanılan betimlemeler de odak figürün çevresine bakış açısındaki dönüşümü yansıtır niteliktedir. Romanda uzam, zaman, figürler ve olay örgüsü kahraman bakış açısıyla, sıfatlarla, monologlarla, bilinç akışı yöntemiyle ve metaforik benzetmelerle desteklenmiştir.

Roman hakkında yapılan çalışmalar sınırlı ve yüzeyseldir. Bu tez, değişen toplumsal düzende özellikle romandaki savaş uzamının ve savaşla birlikte yaşananların odak figürün dönüşümüne olan etkisini daha detaylıca incelemek üzere hazırlanmıştır. Odak figürün kişiliğinde, davranışlarında ve düşüncelerinde yaşanan değişimler; savaşın, sığınmacıların ve sağlık alanındaki olanaksızlıklardan ötürü yaşanan salgının odak figür üzerindeki dönüştürücü etkileri ile ele alınmıştır.

Bu tezin amacı değişen toplumsal düzende kişinin yaşayabileceği bireysel dönüşümü romandaki odak figürün değişimi üzerinden gözlemlemektir dolayısıyla insanın, içinde bulunduğu her koşula uyum sağlayabileceği düşüncesi üzerinde durulmuştur. Bu düşünce, romanın başlarında toplumdaki ideal bir baba figürünü yansıtan odak figür üzerinden temellendirilerek dönüşümün toplumdaki her bireyi kapsayabileceği sonucuna varılmıştır.

2. Değişen Toplumsal Düzenin Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi

Bir toplumun var olan düzeninin değişimine yol açabilecek birçok sebep mevcuttur. Bu değişimler yalnızca toplumun düzenini değiştirmekle kalmaz, toplumdaki bireyleri de etkiler. Zira insanlar içinde buldukları çevreden kolayca etkilenebilir ve ona uyum sağlamak üzere evrilirler. Romanda da toplumsal düzen savaşla değişim göstermektedir. Bu değişim de odak figürün dönüşümündeki temel sebep olarak işlenmiştir.

2.a. Savaşın Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi

Savaşlar toplumları birçok bakımdan olumsuz etkileyebilecek silahlı çatışmalar olarak nitelendirilebilirler. Sahip oldukları yıkıcı etki her toplumda gözlemlenebilecek düzeydedir. “Savaşlar toplumların çöküşüne yol açar, altyapıda önemli hasar oluşturur ve yıkıma neden olurlar, güvensizlik yaratır ve önemli bir ekonomik etkiye sahiptirler.” Alıntısından da anlaşılabilir üzere savaşlar bir ülkenin çöküşüne sebep olabilecek nitelikteki toplumsal olaylardır. Bu çöküşün en açıkça gözlenebileceği kişiler de o ülkede yaşamını sürdüren insanlardır. İncelenecek olan romanda da hasar gören altyapıyla insanlar arasında oluşan güvensizlik durumu ve bunun yarattığı değişim işlenmiş, bu değişim odak figür üzerindeki dönüşümü konu alınmıştır.

Odak figürün içinde bulunduğu ev, iç savaşın vuku bulduğu bir şehrin ortasında bulunmaktadır. Uzam, figürün günlük yaşantısı başta olmak üzere, genel değişimin en büyük sebeplerinden biri olarak yansıtılmaktadır ve romanda gerçekleşecek olan bütün olaylara temel oluşturmaktadır. Romanda bir iç savaşın beraberinde getirebileceği çoğu soruna değinilmektedir. Bu sorunlar; sıkça yaşanan elektrik kesintilerini, yiyecek bulamama sorununu, her sokakta görülen silahlı çatışmaları kapsamaktadır. Olanaklardaki değişimler karşısında yaşanan duygu durumları da odak figürün dönüşümünde etkili olmuştur. Bu sorunlar beraberinde kuralsızlığı ve insanların birbirine karşı her daim beslediği kuşkuyu da

arttırmaktadır. Dolayısıyla yaşanan savaşla birlikte insanlarda da bir değişim ve dönüşüm süreci başlamaktadır.

Savaşla birlikte artan olanaksızlıklardan ilki elektrik yoksunluğudur. Bu elektrik sorunları, kesintiye uğrayan günlük aktiviteleri de beraberinde getirmektedir. “Elektrik kesintilerine iyice alıştım. Mum yakmıyorum. Mum yakmayı kesin ve zorunlu bir aydınlık gerektiren anlara bırakıyorum.” (Oyal, 2019, 7) Alıntısında odak figür bulunduğu ortamda varlığını sürdürebilmek için karşı karşıya kaldığı şartları, karanlığı kabullenmekte ve elektrik kesintilerine uyum sağlamaktadır. Bu değişim odak figürün iç yaşantısından bağımsız olarak alışmak durumunda kaldığı dışsal bir gerçekliktir. Dolayısıyla odak figürün yaşam algısının günlük hayatında ışığı bir gereklilik olarak görmeyeceği biçimde evrildiği çıkarımı yapılabilmektedir. Aynı zamanda, karanlığın sebep olduğu ihtiyatlı ve yavaş hareketler, yazarın yazı diline de yansımaktadır. Yazar roman boyunca yavaş ilerleyen bir anlatımı benimseyerek, olaylarla anlatı dili arasında bir bütün oluşturmuştur.

Karanlıkta olduğu gibi, benzer bir alışma süreci yemek ihtiyacını karşılama konusunda da olmuştur. Savaşın hüküm sürdüğü uzamda yiyeceğe ulaşma çabası, uzamdaki insanların bir karmaşa yaşamasına sebep olmaktadır. İçinde bulunduğu bu olağanüstü hâl, odak figürün ahlaki değer yargılarını da zedelemiştir. “Üçüncü ekmeği fırının içindeki kargaşadan istifade ederek çaldım. Herkes en öne ulaşabilmek, sınırlı sayıdaki ekmeği kapabilmek için birbirini itiyordu ve o arada neredeyse havada uçuşan bir somunu el çabukluğuyla sahiplendim.” (s.8) Alıntısında da görüldüğü gibi savaş döneminde odak figür için hırsızlık gibi eylemler hayatın bir parçasına dönüşmüştür. Yaşam mücadelesini tek başına gerçekleştiriyor olsa da üç somun ekmeği kendisine hak gören figürün, fırsatları kaçırmayan ve bencilleşmekte olan bir bakış açısını benimsediği gözlemlenebilmektedir. Savaş durumu ülkenin genelinin yanı sıra, günlük hayatta, sivil bireyler arasında da bu ufak çaplı bencillikler olarak temsil edilmektedir. Dolayısıyla odak figürün sahip olduğu toplumsal ahlakın köreldiği ve insanların yalnızca hayatta kalabilme

amacı içerisinde olduğu çıkarımı yapılabilir. Ailesinden uzak kalıyor olması da bu değişimde etkili olmaktadır. Yalnızca odak figürün değil, toplumdaki herkesin bir değişime mahkûm halde olduğu çıkarımı yapılabilir, savaş ortamında besin kaynağı bulma ihtiyacının, insanlara birbirlerine olan saygılarını kaybettirdiğı gözlemlenebilir. “Çalmak” gibi ahlaka ters düşen fiillerin tercih edilmesi, odak figürü yaşanan savaşla birlikte bu eylemleri kabulleniyor olduğunu göstermektedir.

Romanda odak figürün yaşadığı dönüşümdeki en etkili olaylardan biri de her sokakta görülen silahlı çatışmalar ve bu çatışmaların odak figürde uyandırdığı korku hissidir. Odak figürün içindeki potansiyelin ortaya ilk çıktığı sıralar bir kargaşanın ortasında duyduğu korku olarak işlenmiştir. Kargaşa esnasında apartmandaki komşularının korkularının birbirini pekiştirdiğı ve gittikçe büyüdüğü görülmektedir. En korkulan anda odak figürün boşluğa dahi olsa sıktığı tabanca, kendi içindeki potansiyeli fark etmesine neden olmuştur. “Demek korkunun hâkim olduğu başka bir an birisini vurmaya ya da kendimizi vurmaya mümkün. Korkmuyorsanız ölüyorsunuz, korkuyorsanız öldürebiliyorsunuz.” (s.77) Korkunun öldürebilme yetisinin ilk adımı olduğu vurgulanmaktadır. Figürün kendi yaptıklarına duyduğu şaşkınlık, kendisine yabancılaşan yapısını göstermektedir. Bunca eylemsizliğin arasındaki bu hamlesi sayesinde kendisine olan inancının da yerine geldiğı çıkarımı yapılabilir.

Figürün korku duygusu tarafından yönetildiğı anlar, genellikle içindeki gücü keşfettiğı ve kendince bir zafer duygusuna kapıldığı anlar olarak işlenmiştir. İlk kez canlı bir varlığa ateş ettiren his de korku olmuştur. “Biri üzerime doğru koşmaya başlıyor, görüyorum koştuğunu, ardından diğerleri, elimi belime atıp tabancamı çıkarıyorum ve en öndeki köpeğe ateş ediyorum.” (s.147) Bu alıntıdan, insanın hayatta kalma çabasının, korkudan daha güçlü olduğu çıkarımı yapılabilir. “Titreme geçiyor, yerini garip bir gurura bırakıyor.” (s.147) Figürün bir köpeği öldürmekten yalnızca gurur duygusu, kendi hayatını sürdürebilmenin onu için en önemli etken olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Köpeğin iniltisinden ve korkusundan

duyduğu tatminle de bu açıklanabilmektedir. Artık hayatı, detaylardan ve ahlaktan yoksun, ölen ve öldüren bakımından görmektedir. İlerleyen satırlarda da odak figür için gurur kavramının değiştiği, yaptığı tanımdan anlaşılmaktadır. “Ev penceresinden ürküntüyle aşağıyı izleyen olmaksızın sokakta gezinen uğursuz olmak çok daha gurur verici.” (s.148) Korku hissinin ona yaptırdıkları, kendisini evde saklanan insanlardan da üstün görmesine sebep olmaktadır. Korkutabilme becerisi onun için bir ayrıcalık niteliği taşımaktadır. Romanın başlarında yaptığı gibi evinde korkuyla oturmak olmaksızın sokaklarda uğursuzluk salmayı tercih etmesi de odak figürün yaşadığını dönüşümü vurgular niteliktedir.

Yaşanan savaş ortamının sebep olduğu bir diğer değişim odak figürün günlük yaşantısına ve yaşam amacına yansımaktadır. Hayatının değişmesiyle birlikte figürün amaçları da değişim göstermektedir. Savaş ilerledikçe figür, rutin bir hayatı olan geleneksel bir toplumdaki baba rolünden sıyrılmış ve farklı amaçlar edinmiştir. Figür geçmişini kurtarma amacındadır. Bunu gerçekleştirebilmek için de evi terk etmeden önce geçmişi barındırdığına inandığı fotoğrafları taramayı istemektedir. “Fotoğrafi makineye yerleştirip tarıyorum. Pazar pikniğinin ölümsüzlüğünü korumaya alıyorum. Hiçbir fotoğrafı ayırt etmemeliyim diye söylüyorum kendi kendime. Anlam taşımayan görüntüler zamanı geldiğinde anlam kazanacaktır.” (s.35) Alıntısından da görüldüğü üzere odak figürün kendini yarattığı bu yeni amaca ikna etme çabası monologlarına da yansımaktadır.

Savaşla beraber geçmişinin kaybolmamasına çaba gösteren figürün, bu yeni amacına kendini alıştırmaya çabası da iç monolog tekniğiyle okuyucuya aktarılmaktadır. Henüz kendisi için bir anlam taşımayan fotoğraflara gelecekte ihtiyaç duyacağı düşüncesini benimseyen figür, aslında geçmiş olarak nitelendirdiği benliğini koruma çabasıdır. Fotoğraflar geçmişin sembolüdür. Roman boyunca dönüşümler gerçekleşse odak figür bu dönüşümlere sebep olan durumlara bir karşı koyma uğraşında bulunmamıştır. Bir noktaya kadar değişmeyen fotoğrafları tarama gayreti, figürün dönüşmeme uğraşını temsil etmektedir. Kendi benliğini, onu oluşturan

geçmişini koruyarak elinde tutabileceğine inanmaktadır. Odak figür bağ kurduğu yerleri ve anıları bırakmakta zorluk çekmektedir. Evden ayrılamayışından ve fotoğrafları taramadaki ısrarından, bu bağın gücünün ve figür için büyük bir anlam ifade ettiğinin çıkarımı yapılabilmektedir. “Telefonu kapattığımda geçmişimle karımın arasındaki mesafe üzerine düşünmeye başladım. Geçmişim, ailemin geçmişi, korunması gereken geçmiş umurunda bile değildi. Gösterdiğim çaba düpedüz delilikti, benim onlarla zaman kaybedeceğime derhal yola çıkmam, bir karar vermem gerekiyordu.” (s.105) Figürün, kendi geçmişini sembolize eden fotoğraflara verdiği önem, evden ayrılmak yerine savaş alanının ortasında durma inadından da çıkarılabilmektedir. Eşiyile olan anlaşmazlığına rağmen bu inadı sürdürmesi, kendine bir amaç aramasından ve benliğini koruma çabasından kaynaklanmaktadır. Figürün, bu inadı ve savaş alanının ortasında sürdürmeye çalıştığı hayatının bir “delilik” olduğunun farkında olmasına rağmen harekete geçmemesi de bu şekilde açıklanabilmektedir. Kendine yarattığı bu amaç, savaştan önceki kafa yapısıyla sahip olduğu mantık çerçevesinin dışına çıkmaktadır, bu da dönüşümünün göstergesidir.

Savaşın beraberinde değişen toplumsal düzen odak figürün kendisine bakışında da bir dönüşüm yaratmıştır. Geriye dönüşler sayesinde figürün savaşı öngörmüş olduğu çıkarımı da yapılabilmektedir. Henüz kimse ihtimal vermemişken hazırlıklara başlayıp önlemler alması sonrasında kendini diğerlerinden üstün görmesine sebep olmuştur. Romanın birçok bölümünde bu önemleri aldığı için kendisini Hz. Nuh ile benzettiği görülmektedir. Bir peygamberle kıyaslanamayacağı bilincinde olduğu yinelemelerini yapsa da odak figürün kendi özelliklerini Hz. Nuh’a benzetmesi bir ironi olarak nitelendirilebilmektedir.

“Hem ben peygambere kıyasla ne yapmışım ki! Birkaç zavallıca önlem o kadar. Ama elli iki yıl uğraşmış olsam eminim ki çabamın haklı bulunacağı anı görmeyi dilerdim. Belki en çok karımın ve oğlumun gözlerinde haklı çıkmayı.” (s.48) Alıntısında yapılan peygamber benzetmelerinden de yola çıkarak, odak figürün öngörülerine rağmen ailesinden göremediği

takdir, kendi kendisini yüceltmesiyle sonuçlanmıştır. Bu benzetmeler aracıyla kendini tatmin ettiği çıkarımı yapılabilmektedir. Romanda yer verilen dinsel öğelerle odak figürün kişiliği zenginleştirilmiş ve kendini görüş biçimi aktarılmıştır. Dışarıdan almadığı desteği, insanlığın çoğu tarafından üstün görülen bir peygamberle, Hz. Nuh'la yaptığı benzerlikten almaktadır. Bu da figürün kendisini diğerlerinden üstün görmesine neden olmuş, onu bu yönden bir dönüşüm içerisine de sokmuştur. Eşinden her anlamda uzaklaşması ve onların yanına gitme çabasına girmeyişi de destek görmediği insanların yanında bulunmaktan heves duymaması olarak yorumlanabilir.

2.a.1 Sığınmacıların Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi

İnsanların hayatları kimi zaman çevrelerindeki doğrutusunda şekillenmektedir. Bireyin hayatında bulundurduğu insanlar, kendi kişiliğinin oluşmasında da etkilidir. “...çevremizdeki insanların bizim üzerimizdeki görünür veya görünmez etkilerini açığa çıkaracak. Bu etkiler bir noktadan sonra öyle bir boyuta ulaşacak ki, onların fikirleri veya talepleri doğrutusunda hareket ettiğinizi fark edeceksiniz.” Alıntısında da görüldüğü üzere insanlar, hayatlarına aldıkları insanlardan hem davranış hem duygusal açıdan etkilenmektedir. Böylelikle odak figürün roman boyunca yaşadığı zorlukların bir diğer sebebinin savaşın yanı sıra evine anlık bir yardım etme isteğiyle aldığı misafirlerden kaynaklandığı çıkarımı yapılabilmektedir. Odak figürün evini ve iyi niyetini gün geçtikçe daha da istismar eden bu insanlar, odak figürün dönüşümünde büyük bir rol oynamaktadır. Sığınmacıların konusu geçtikçe figürün dışarıya bakışında, duygularında ve hareketlerinde farklılıklara neden olan bencilliklere sıklıkla yer verilmiştir. Romanın bu bölümlerinde figürün farklı insanlarla olan iletişiminde de değişiklikler olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu misafirliğin sonucunda hem kendine hem de yıllardır içinde yaşadığı evine karşı yabancılaşma hissi beslemeye başlamıştır. Yabancılaşma dönüşümün temelini oluşturmaktadır.

Romanda odak figürün yaşadığı dönüşümde en büyük etkiyi gösteren figürlerden biri de apartmanın kapısında karşılaştığı yaşlı kadındır. Yaşlı kadını eve almak, romanda “Naifliğin boş bulunduğunuz bir anı görerek sinsice saklandığını yerden fırlatarak boğazınıza yapışması” (Oyal, 2019, 8) olarak tasvir edilmiştir. Bu tümce, naifliğin sonrasında bir pişmanlığa dönüşeceğini okuyucuya hissettirmektedir. Bu tanımlamada önseme tekniğinden yararlanılmış, figürün yaşayacağı pişmanlık önceden ima edilmiştir. Romanın ilerleyen kısımlarında da yaşadığı pişmanlığın ve kadına karşı oluşturduğu nefretin onun dönüşümüne olan etkilerine değinilmektedir.

Yaşlı kadının varlığı, figürün kendi eşiyle arasındaki bağı zayıflatan ilk etkenlerdendir. Figür yaşlı kadının varlığını sakladıkça kendi ailesinden uzaklaşmaktadır, bu da ailesine olan yaklaşımının da kendisiyle birlikte değiştiğini gösterir. Karşı karşıya kaldığı her durumu ailesine bildirmeye karşı duyduğu zorunluluğu da böylece kaybetmektedir. Bu durum dönüşümün aile kavramındaki sarsıcı etkisini temsil etmektedir.

Henüz yaşlı kadının eve yeni geldiği sıralarda odak figür onun geri gideceğine, onu mutlaka kovacağına kesin gözle bakmaktadır. Ancak romandaki ilerleyiş, figürün eylemsizliğine de bağlı olarak kadının eve yerleşmesiyle sonuçlanır. Figürün bu konudaki bakış açısının uğradığı dönüşüm, romanın eylemsel açıdan sahip olduğu ağır ilerleme ile yansıtılmıştır. “Yaşlı kadın mutfakta bulaşık yıkarken yine fenalaştı ve artık bugün gitmesinden ümidi kestim.” (s.22) Yaşlı kadının hasta ve yorgun olma ihtimali, onu figüre muhtaç bir kalıba soktuğundan evden kovulması da gittikçe zor bir hal almaktadır. Bu durumu gerekçe gören figür de gün geçtikçe yaşlı kadının varlığını ve gitmeyeceğini kabullenmiştir. Bu kabullenme, figürün daha öfkeli bir karaktere dönüşmesinde etkili olan ilk faktörlerdendir.

Yaşlı kadın, damadının gelip onu alacağı bahanesine sığınarak eve iyice yerleşmeye başlamıştır. “Yatağın üzerindeki minderler yere atılarak yerde televizyon izleme mekânı kurulmuş, oğlumun fotoğrafları futbol takımı posterleri bilinmeyen bir yere kaldırılmış.” (s.39)

Yaşlı kadının evi benimsemesi, figürün oğlunun odasını kendine göre düzenlemesi gitmeye niyeti olmadığının göstergesidir. Bu da figürün kendi kurallarını direktmek konusundaki pasifliğini gösterir. Kadının varlığına olan nefreti kendi içinde büyürken dahi bunu kadına yeterince belli edemediği ve yaşlı kadın tarafından kolaylıkla sömürüldüğü görülmektedir. Odak figürün düşünce yapısındaki değişim de kadına karşı güçsüzlüğünü fark etmesiyle başlamaktadır. Figürün bu pasif yapısının dışına ilk çıkışı, kadını dışarı sürükleme planıyla birlikte işlenmiştir. Ancak bu plan, kadının dışarı götürüleceği esnada dışarıda çıkan silahlı çatışma sebebiyle gerçekleşmemiştir. “Çömelmış dışarıdaki yaygarayı dinlemekle yetiniyordum ki, kadının geri dönüp aynı ağır hareketlerle oğlumun odasına yürüdüğünü gördüm.” (s.50) Çatışmanın çıktığı anda yaşlı kadının kendi evine dönercesine oğlanın odasına geri dönüşü, bu misafirliğin kalıcı olduğunu okuyucuya hissettirmektedir. Aynı zamanda, figürün de eski pasif yapısına dönmesiyle sonuçlanmıştır. Başarısızlıkla sonuçlansa da bu satırlar figürün bir dönüşüm yaşayacağını ilk göstergesidir.

Savaşın önce toplumda ideal bir baba modeli olarak görülen, düzene baş kaldırmayan, kurallara ve insancılığa uygun bir yaşam süren figür, ailenin ona verdiği sıkışmışlık hissi sebebiyle kendi yapısının dışına çıkmaya başlamıştır ve yaşadığı apartmandaki boş olan yan dairesini yağmalama düşüncesinin uyandığı görülmüştür. “Neredeyse hiçbir şey bırakmamışlar diye söyleniyorum. Mutfaktaki diğer dolapları karıştırmaya başlıyorum. Bir tür hınçla karıştırdığımı söylemek zorundayım.” (s.68) Yalnızca eski komşularının ricasıyla çiçek sulamaya geldiği bu evin figürün hayatındaki yeri de zamanla değişim göstermiştir. Figürün kendi evinde bulunmaktan rahatsızlık duyduğu ve azalan besinlerle yetinemediği görülmektedir. Bu, figürün mekânsal bir değişim arayışında olmasına bir sebep olarak verilmektedir. Buldukları olağanüstü durumun bahanesi ve evindeki yabancılaşma, içindeki insancıl ahlakı köreltmektedir. Kendi evinde gördüğü muamelenin ona verdiği bir hakmışçasına

bencil düşüncelere kapılmaya başlaması, bu bağlamda dönüşen hamleleri, uzamda yaptığı değişikliklerle de yansıtılmıştır.

Figürün kafa yapısındaki değişim, yalnızca düşüncelerine değil, fiziksel durumuna da yansımaya başlamıştır. Savaştan önce son derece titiz bir adam olarak tanımlanabilecek figürün, yabancı aileyle kalmaya başladıktan sonra hijyen anlayışı da kaybolmaya yüz tutmuştur. “Eskiden oğlumun oyuncaklarına iyi bakması için nasıl titizlendiğimi hatırlıyorum. Oyuncakları kimseye vermemesi için uyarıp durduğumu. Komik.” (s.80) Odak figürün eski titizliğini yitirmesi, hatta ironik biçimde komik bulması da yaşadığı değişimin bir parçasıdır. Eskiden kendi yeğenine dahi dokundurtmadığı oyuncakların şu an yabancı bir ailenin çocuklarının ellerinde gezmesine izin vermektedir. Figürün hijyen anlayışının değişimi, yıkamayı gerekli görmeksizin aynı gömleği on beş gün boyunca giymesinden veya mutfakta gezdiğini bildiği hamamböceklerine aldırış etmemesinden de yorumlanabilmektedir. Odak figürün titizliğindeki dönüşümü yansıtan evin durumunda yaşanan farklılıklar betimleme yöntemiyle okuyucuya aktarılmıştır.

Değişen toplumsal düzenin ve bu bağlamda oluşan olanaksızlıkların insanları bencilleştirirşi eserde misafir ailenin açısından da işlenmiştir. Evi terk edene dek bir bahane olarak sunulan damat geldiğinde aile toparlanarak gitmek yerine, evdeki varlığını beş kişi olarak sürdürmeye başlamıştır. Figür karşı karşıya kaldığı bahanelerin çokluğuna ve kendi evinde bir azınlık haline gelişine duyduğu öfkesini yine monologlar yoluyla yansıtmaktadır. “Adamı burada hemen öldürebilirim.” (s.106) Aileye gösterdiği sabrın azalışının çıkarımı, figürün romanın başından itibaren ilk defa bir cinayet düşüncesine yakınlık duymasından çıkarılabilmektedir. Artık evde silahla gezinmesi, öldürme fikrine uzak bakmaması kendinden yabancılaşmasının işaretidir. Damatla henüz tanışırken ondan haz almadığını belindeki silahla belli etmesi, figürün tehditkâr bir havayı benimsemeye başladığını da göstermektedir. Sıklaşan öldürme planları, aile evde kaldıkça olağanlaşmaktadır. “Dün akşamdan beri damadı gerçekten

de öldürüp öldürmemeyi kafamda tartmaya başladım. Artık olanaksız ve vahşice görünmeyen bir eylem bu.” (s.133) Figür, içinde bulunduğu eylemsizliğe rağmen öldürme fikrine gün geçtikçe daha da yakınlık duymaktadır. Gerçekleşmeyecek dahi olsa kurduğu detaylı planlar, cesetten nasıl kurtulacağına dair kafa yorması, insancılığını yitirdiğinin bir göstergesidir. Yazar bu monologlarla, toplumdaki her türlü insanın sıkıştığında içinde uyanabilen acımasızlığı ve geçirebileceği dönüşümü vurgulamaktadır. Olayları, sıradan bir hayata sahip, pasif özellikte bir figürün üstünden anlatışı da yaşanan dönüşümün toplumun her noktasındaki insanlar için geçerli olma ihtimalini yaratmaktadır.

Figürün aileye ve hatta hayata karşı kaybettiği acıma duygusu hareketlerinde de gözlemlenmeye başlamaktadır. Romanın başında tanımadığı bir kadını evine alabilen figürün insanlara olan tahammülü kaybolmaktadır. Her yanlış hareketlerinde aileyi tabancasıyla korkutması ve tehditkâr olma çabası da bunu göstermektedir. Özellikle de ailedeki çocuklardan birini, kendisine özel tutabildiği tek yer olan karşı dairenin kapısını kurcaladığını gördüğünde verdiği tepkiden bu çıkarım yapılabilmektedir. “Bunları söylerken silahımın namlusunu oğlunun başına dayadım.” (s.155) Figür kendinden beklemediği hareketlerde bulunarak kendinden yabancılaştığını okuyucuya bir kez daha hissettirmektedir. Başlarda yalnızca bir korkutma unsuru olan silahın kendisi tarafından kullanılabilmesinin farkına bu şekilde varmıştır. Ailenin yanı sıra, kendisini de yaşadığı dönüşüme yabancıdır ve şaşkınlığını yansıtmaktadır.

Figür, aileyle beraber yaşadıkça ister istemez birbirlerinin hayatlarına dahil olma durumu başlamıştır. Damat çatışmaların sık olduğu sokaklardan birinde ölü bulunduğu odak figür, cesedi gömüleceği noktaya götürme görevini kendi kendine üstlenmiştir. Ayrıca romanda hiçbir zaman açıkça ifade edilmemiş olsa da figürün gün geçtikçe ailenin kaybı olan damadın yerini dolduracak özellikleri benimsediği görülmektedir. Evi kendi sözünün geçtiği bir hale sokmaya çalışmaktadır. Yaşlı kadının kızı yani damadın eşiyle farklı bir yakınlığın içine

girmesi, figürü kendi ailesinden uzaklaştırmış ve hayatına daha da yabancılaştırmıştır. Taramayı bitirdiği fotoğraflara rağmen evinde kalması, geçmişteki anılara olan bakış açısındaki değişim, fotoğraflardaki benliğinden ve telefondaki eşinden uzaklaşması, figürün yabancılaştığının ve bir değişimin içerisinde olduğunun göstergesidir. Eski benliğini, ailesini ve geçmişini geride bıraktığı görülmektedir. Romandaki “Alışmak” adlı bölüm başlığı da evdekilerin birbirine uyumlu hale geldiklerini işaret etmektedir. Damadın oğulları odak figürün istediklerini itiraz etmeksizin eve getirirken damadın eşi de odak figürle olan yakınlığını sürdürmektedir. Artık eve dönmeyi değil hayatta kalabildiği sürece aileyle kalmayı kabullenmiştir. Bu da evine aldığı her insanı yaşamaya devam edebilecekleri biçimde değiştirme çabasından anlaşılabilir. Romandaki

Romanda odak figürün duygularına yenik düştüğü anlara monologlarda ve hareketlerinde sıkça denk gelmektedir. Her şeyin başlangıcı olan yaşlı kadını eve almak da bir acıma duygusunun ve yardım etme isteğinin sonucunda gerçekleşmiştir. Bireyin yapısındaki en büyük değişimlere de biriken duyguların neden olduğu görülmektedir. Baştan sona dek, romanda öfke, vurdumduymazlık, kuşku ve korku hisleri hüküm sürmektedir. Romandaki kasvetli ton da bu duygular aracılığıyla yansıtılmaktadır.

Odak figürün pasif bir yapıya sahip olması romana uzun süreli bir eylemsizlik durumunun hâkim olmasında etkilidir. Bu eylemsizlik de monologlardan anlaşılacağı üzere, duyguların birikmesi olarak yansıtılmaktadır. Kendisi için özenle ve ölçüyle kullandığı kaynakların yabancı misafirler tarafından talan edilmesi, biriken öfkenin figürün düşüncelerini nasıl değiştirdiği romanın ağır ilerleyen yapısı sayesinde detaylıca işlenmiştir. Ailenin nankörlüğü karşısında duyduğu öfkenin ve eylemsizliğin açıklaması “Küstahlığın ölçsüzlüğü muarızını felç edebilir.” (s.110) şeklinde yapılmaktadır. Öfke figürün içindeki acıma duygusunu köreltmekte ve fevri yanlarını ortaya çıkarmaktadır. Aileye karşı tahammülü azaldıkça hisleri bağırmalara dönüşmektedir. “Cümlelerimin sonunda bağırıyordum, bağırarak hoşuma gidiyor, beni daha canlı, daha hayata bağlı kılıyordu. Öfkenizi kustuğunuzda, onu hiçbir şekilde

bastırmadığınızda bütünüyle kendiniz oluyorsunuz.” (s.72) Bu satırlarla, okuyucuda öfkenin zamanla kendini daha da göstereceği düşüncesi oluşturulmaktadır.

Odak figür öfkesini bu sınırı ona yaşatanlardan, yani misafirlerinden çıkarmayı istediğinden, onları korkutma çabası içerisinde. Silahını belinden ayırmaması veya durmadan damatla ve çocuklarıyla güç yarışlarına girmesi onun bu duygulara olan savunma mekanizmasını yansıtmaktadır. Sığınmacılar ilk geldiğinde tehditkâr davranmak ve onları korkutmak için ayrıca bir çaba gösterse de romanın sonlarında istemsiz olarak çocukları korkutacak bir durumdadır. Artık değişen hareketleri ve zarar vermeye, üstünlük kurmaya olan arzusu onu daha tehlikeli kılmaktadır. “Kadın da değiştiğimi anlıyordu, muhtemelen küçük oğlan anlatmıştır ama anlatmasa da gözle görülebilecek bir değişiklik sürecindeydim. Anlıyor ve biraz ürküyordu. Onun ürkmesinden hoşlanıyordum, ürkmesi beni eğlendiriyor, bu amaçsız günlere ayrı bir lezzet katıyordu.” (s.199) Alıntısında odak figürün artık “korkutucu” sıfatını kazanabilmek için ayrıca çaba göstermesi gerekmediği vurgulanmaktadır. Üstelik bu alıntıda, kendi yaşadığı değişimin de farkında olduğunu, bundan mutluluk duyduğunu açıkça belirtmektedir.

Romanda sığınmacıların odak figüre yaşattığı hislere, belli bir sırayla değinilmiştir. Başlarda figürün pasif yapısını gösterecek bir korkaklık ve henüz yitirilmemiş iyi bir niyet işlenirken. Ailenin gideceğine duyulan inanç ve sabrın tükenişiyle odak figürün dönüşümü de başlamıştır. Dolayısıyla romana genel olarak öfke ve korku duyguları hâkim olmaya başlamıştır. Aynı zamanda genel bir güvensizlik yansıtıldığından her daim başkalarına duyulan kuşku da hissedilmektedir. Odak figürün eylemsizliğinin bir getirisi olarak, bu olumsuz duygular birikmekte ve bir artış göstermektedir. Dönüşümün temeli de biriken hislerin kendilerini göstermeleriyle yorumlanabilmektedir. Üstünlük hissine duyulan arzu ve bu üstünlük kurulurken çevreye salınan korku, figürün kendisinden yabancılaştıktan sonra ulaştığı mevkiyle tatmin olduğunu göstermektedir. Bu tatmin duygusuyla birlikte de figürün tehditkâr

atmosferi koruması da işlenmiştir. Bu halini koruyor olması da odak figürün gün geçtikçe kendinden yabancılaşmasına ve geçmişine de öfke duymaya başlamasına sebep olmuştur. Başlarda kendisine bir amaç olarak edindiği fotoğraf tarama görevi, kendisine duyduğu yabancılığı anımsatmaya başlamaktadır. Artık onun için önemli olan hayatta kalma çabasıdır, fotoğraflarındaki haline ve geçmişine tahammülsüzlük beslemeye başlamaktadır. “Fotoğrafi kapattığımda kendimi taslağı o günkü haliyle öldürdüğümü, boğazladığımı düşünmeye başlıyorum. Göğsümü kabartıyorum.” (s.163) İçinde bulunduğu öfke halinin, yeni olduğu ve figürü kendisinden daha da uzaklaştırdığı çıkarımı yapılabilmektedir. Eski benliğini “öldürmek” gibi kullanılan güçlü ve etkili fiiller kendini en baştan yarattığını algısını oluşturmaktadır.

2.a.2 Salgın Hastalığın Odak Figürün Dönüşümüne Etkisi

Savaş ortamlarında kısıtlanan sağlık imkanları, toplumlarda salgınlara ve bu bağlamda psikolojik açıdan da yıkımlara sebep olabilmektedir. Bu durum “Salgının toplumsal görünümü noktasında belirsizlik ve kaygının oluşturduğu korku kültürünün modern risklerin ortak özelliği olduğu ifade edilmiştir.” alıntısıyla ve bu bağlamdaki araştırmalarla da desteklenebilmektedir. İnsanın içinde bulunduğu ortama, karşı karşıya olduğu şartlara göre yaşadığı dönüşüm romanda sağlık açısından da işlenmiştir. Figürün sığınmacıları evinde tutarak kendi kendini çaresizliğe tutsak etmesinin yanı sıra, elinde olmaksızın gerçekleşen durumlar da olmuştur. Yaşanılan savaş dönemi, hijyen kavramına verilen önemin yitirilmesine sebep olmuştur. Toplanamayan çöpler, kirli ve gün geçtikçe daha da soğuyan hava, artan böcekler beraberinde salgınları da getirmiştir. Hastalıkların atlatılması için proteine ve ete duyulan ihtiyaç göz ardı edilemeyecek bir raddeye geldiğinde odak figürün de bu gereksinimi doğrultusunda hareket etmek zorunda kaldığı görülmektedir.

Ailedekilerin da hastalanmasıyla ihtiyaçlar, insancıl duyguların önüne geçmektedir. “İçimdeki yaratık ne pahasına olursa olsun hayvansal protein istiyordu.” (Oyal, 2019, 188) Romanın bu bölümünde insanın ihtiyaçları gereğince en ilkel haline dönebildiği işlenmektedir. Odak figürün kendisini tasvir ederken üçüncü tekil kişiden konuşması ve kendinden bir “yaratık” olarak bahsetmesi de yabancılaşmanın işaretlerindedir. Figürün sokakta gezerken protein ihtiyacını karşılamak adına öldürdüğü süs köpeği de ilkelleşmenin göstermektedir. Bunu yaparken bir rahatsızlık duymaması, aksine kendisini talihli sayması insan doğasının zor durumlarla başa çıkma mekanizmasının bir örneğidir. Hem hijyen hem de ahlak bakımından hoş karşılanmayacak durumların, hayatta kalma raddesine gelindiğinde olası karşılaşılması ve insanın kendisini avutabilecek düşünce yapısına yönelebilmesi de olağanüstülüğün getirdiği bir dönüşüm olarak yorumlanabilir. Yalnızca odak figür bakımından değil, insanlığın geneline yorulabilecek bir bölüm olarak işlenmiştir. Hayatta kalabilme pahasına yaşanılabilen dönüşüm ele alınmaktadır.

3. Sonuc

Ömer F. Oyal, “Gemiden Yer Yok” adlı romanında odak figürün bireysel dönüşümü değişen toplumsal düzenin etkisiyle ele alınmıştır. Bu durum, tezde savaşa yaşanan değişimler, eve yerleşen yabancı sığınmacılar, hijyen kaybıyla artan hastalıklar ve bunlar yaşanırken odak figürün yaşadığı hisler bağlamında işlenmiştir. Bu değişim doğrultusunda odak figürün dönüşümle, insanın hayatta kalacağı biçimde içinde bulunduğu ortama uyum sağlayabilen bir canlı oluşu çıkarımı yapılabilmektedir. Romanda odak figürün kendisinden, geçmişinden ve ailesinden yabancılaşması da yaşadığın dönüşümle birlikte yansıtılmıştır.

Romanın adında da bahsi geçen “gemi” yaşanan ortamı yani evi temsil etmektedir. Evin gemi olarak sembolize edilme sebebi, kitap boyunca Hz. Nuh’tan yapılan alıntılardandır. Aradığı takdiri peygamberle kurduğu benzerliğinde bulan figür, gemiden ayrılmak yerine kendini gemide kalacak şekilde değiştirmiştir. Romanın son tümcesi olan “Gemide kalıyorum.” da figürün amacının, düşüncelerinin ve planlarının, yani benliğinin tamamen değiştiğini göstermektedir. Geçmişini kurtarıp ailesinin yanına dönecek olan baba figürü, kendi içindeki acımasızlığı ve öfkeyi dışarı çıkararak yabancı insanlarla birlikte kalmayı tercih edecek bir dönüşümün içerisinde girmiştir. Üstünlük hissini benimsemesiyle birlikte de artık peygamberle kurduğu empatiyi bir kalıba koyma çabasına girmediği ve bunu kabullendiği görülmektedir.

Yazar anlatıcı, odak figürün gemide kalacağı hale evrilmesini, hayata devam edebilme arzusuna entegre etmiş ve yaşananların bireyde nasıl bir dönüşüme sebep olabileceğini, odak figür açısından monologlar aracılığıyla yansıtmıştır. Romana hâkim olan eylemsizlik durumu yani odak figürün savaşa kaybettiği iç huzuruna, rahatsızlığına, öfkesine rağmen bir uzaklaşma çabasına girmediği ve kabullendiği durumlar dönüşümün bir yansıması olarak ele alınmıştır. Değişen, yoğunlaşan hisler ve düşüncelerin işlenişi okuyucuyu sorgulamaya teşvik eden niteliktedir. Bilinç akışı yöntemiyle yansıtılan odak figürün iç dünyası da gösterdiği dönüşümle,

romanın yabancılaşmanın ve dönüşümün güzel bir örneği olarak sunulabileceği düşüncesini oluşturmaktadır. Odak figür, sorumluluklarını bilen, ailesini gözeten bir baba figürüyken yaşadıkları doğrultusunda acımasız, hırslı ve sevgiden yoksun bir hale evrilmiştir.

4. Kaynakça

Oyal, Ö. (2019). *Gemide Yer Yok*. Yapı Kredi Yayınları.

Öztürk, M. (2022). *Independent Türkçe*, www.indyturk.com/node/480321/t%C3%BCrki%CC%87-yeden-sesler/sava%C5%9F%C4%B1n-%C3%A7evresel-hasar.

Yıldırım, S. (2020, Ocak 4) *Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19(Koronavirüs) Pandemi Örneği*. Turkish Studies, vol. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.43585>.

Yılmaz, İ. C. (2020, Mayıs 20) *Etrafındaki İnsanların Senin Üzerindeki Gizli Gücü*. Kooplog, www.kooplog.com/etrafındaki-insanlarin-senin-uzerindeki-gizli-gucu.